

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทย เป็นประเทศที่ได้รับคติแนวคิดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในแนวทางของพุทธศาสนาเถรวาท เริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ พุทธศักราช ๒๓๖^๑ นับเป็นระยะเวลายาวนานกว่า ๒,๓๐๐ กว่าปีมาแล้ว พระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม หลักในการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยคนไทยจำนวนมาก คือผู้นับถือพระพุทธศาสนา ปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธ ซึ่งเมื่อได้รับและนำคำสอนในพระพุทธศาสนา มาศึกษาและปฏิบัติ นั้น ชาวพุทธไทยก็ได้ศึกษาพบความสำคัญของการจาริกบุญที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกด้วย ซึ่งเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยปรากฏในพระพุทธวาทะ^๒ ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสถึงสถานที่ ๔ แห่งคือสังเวชนียสถาน ได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ว่าเป็นสถานที่ที่ผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาควรไปดู เป็นสถานที่ควรเห็น จึงกล่าวได้ว่าเป็นกำเนิดและเป็นสถานที่หลักที่มีความสำคัญสูงสุดของการจาริกบุญในพระพุทธศาสนา

การจาริกเพื่อศาสนกิจของพุทธบริษัทในครั้งพุทธกาล ปรากฏในการจาริกของพระสงฆ์ เพื่อเผยแผ่ธรรม เช่น การประกาศพระศาสนาของพระธรรมทูตครั้งแรกในพรรษาที่ ๑ หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา นับแต่นั้นพุทธกิจและสังฆกิจของพระพุทธเจ้าและพระสาวกก็คือการจาริกเพื่อสั่งสอนธรรม^๓ เพื่อนำสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ หรือการจาริกแสวงหาทางพ้นทุกข์ของพระสาวก พระสาวิกา ปรากฏในประวัติพระสาวก พระสาวิกา เป็นต้น อนึ่ง การจาริกเพื่อเข้าเฝ้าฟังธรรม จากพระพุทธเจ้าโดยเหล่าพุทธบริษัท ก็เป็นกิจหนึ่งที่เป็นรูปแบบของการจาริก เป็นศาสนกิจอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล หรือการจาริกเพื่อบำเพ็ญบุญกุศล หรือการจาริกธุดงค์ ล้วนเป็นการจาริกที่ปรากฏอยู่ในเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐.

^๓ ภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะอันบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง

ในสมัยหลังพุทธกาล พุทธศาสนิกชนได้จาริกไปเพื่อสืบทอดพระศาสนา และการศึกษา ค้นคว้าคัมภีร์พระไตรปิฎก เช่น^๔ การเดินทางของสมณะจิน คือสมณะฟาเหียน สมณะเสวียนจั้ง (Xuan Zang) สมณะอี้จิง ที่ปรากฏหลักฐานว่าท่านเดินทางมาเพื่อสืบทอดพระศาสนา เดินทางอย่าง ยากลำบากจากประเทศจีน เข้าสู่ประเทศอินเดีย ได้จาริกไปยังพุทธสถานสำคัญต่าง ๆ และใน การเดินทางนั้นสมณะทั้ง ๓ ท่านได้บันทึกข้อมูลสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะสมณะเสวียนจั้ง (Xuan Zang) ได้บันทึกรายละเอียดไว้มากมาย ทำให้ชาวพุทธในยุคต่อมาได้ค้นพบและเดินทางสู่ พุทธสถานเหล่านั้น และได้รับประโยชน์จากการศึกษา บันทึกการจาริกพุทธภูมิของท่านจวบจน ปัจจุบัน อีกทั้งการเสด็จธรรมยาตราของพระเจ้าอโศกมหาราช^๕ ซึ่งชนรุ่นหลังได้พบหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ในพุทธสถานสำคัญที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังเวช นียสถานทั้ง ๔ แห่ง ทำให้ชาวพุทธทั่วโลก ได้ศึกษาและเรียนรู้ สถานการณ์ต่างๆและการสืบทอด พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาลได้อย่างมาก ต่อมาสถานที่ที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมี พุทธศาสนสถานสำคัญก็เป็นสถานที่เป้าหมายของการจาริกบุญเพิ่มขึ้นและได้รับการสืบทอดต่อมา

ชาวพุทธไทย หลังจากได้รับพระพุทธศาสนาทั้งจากอินเดีย ศรีลังกาและพม่าแล้ว ได้ เดินทางจาริกบุญเช่นกัน แม้ในอดีตจะไม่สามารถเดินทางไปสักการะพุทธสถานสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง ณ สถานที่จริงได้ แต่ก็ได้เริ่มการจาริกบุญไปยังพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นหน่อที่ได้รับมาจาก อินเดียหรือศรีลังกา เช่นที่วัดมหาโพธาราม เชียงใหม่ วัดโพธิ์ ท่าเตียน กรุงเทพมหานคร กับทั้งเกิด คติการเดินทางบูชารอยพระพุทธรูป เช่นที่รอยพระพุทธรูป สรรบุรี การจาริกนมัสการ สักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ตามพระบรมธาตุประจำเมืองสำคัญต่าง ๆ เช่น นครปฐม นครพนม สกลนคร นครศรีธรรมราช ฯลฯ รวมถึงการบูชาพระธาตุประจำราศีเกิด หรือการบูชา (คติ ความเชื่อของชาวล้านนา ภาคเหนือของประเทศไทย) แม้กระทั่งการจำลองสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง เป็นสัญลักษณ์ ด้วยการสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุเพื่อสักการบูชา จวบจนปัจจุบันเมื่อการเดินทาง สะดวกขึ้น คติการจาริกบุญไปยังต่างแดน ณ ประเทศที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เช่น ประเทศ ศรีลังกา เพื่อสักการบูชาพระทันตธาตุ ที่เมืองแคนดี้ หรือประเทศเมียนมา (พม่า) เพื่อสักการบูชา พระมหาธาตุเจดีย์ชเวดากอง และพุทธสถานอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล สถานที่จริง ประเทศอินเดีย และเนปาล ซึ่งชาวพุทธไทยนิยมจาริกบุญอย่างยิ่ง รวมทั้งการจาริกบุญ ภายในประเทศก็ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

ตามหลักฐานที่ปรากฏพระมหากษัตริย์ชาวพุทธ คณะสงฆ์ และชาวพุทธไทย สืบสาน ความสัมพันธ์กับชาวพุทธเพื่อนบ้านมีการสืบทอดพระพุทธศาสนา เช่น การส่งพระเถระและ

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, หน้า ๑๖๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

คณะสงฆ์ไทยไปสืบทอดพระศาสนา อุปสมบทกุลบุตรชาวสิงหล^๖ (ศรีลังกา) ในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ราชธานีกรุงศรีอยุธยา^๗ การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากศรีลังกา พม่า มาประดิษฐานเป็นการชั่วคราวที่ประเทศไทยในวาระโอกาสต่าง ๆ การแบ่งปันหน่อพระศรีมหาโพธิ์ ฯลฯ ศาสนกิจเหล่านี้ทำให้พัฒนาการของการจาริกบุญ ได้รับความนิยมนิยมและพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะคตินิยมการจาริกบุญของชาวพุทธไทยในยุคต่อมา ซึ่งมีเหตุปัจจัยเรื่องข้อมูลข่าวสาร และการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น

พระพุทธศาสนามีความสำคัญ และเจริญมั่นคงในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องมาทุกยุคสมัยพร้อมๆ กับการสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แสดงศรัทธาปสาทะให้เห็นประจักษ์ จึงเป็นที่น่าศึกษาว่า ชาวพุทธไทยได้มีการสืบทอดการจาริกบุญอย่างไร ปรากฏหลักฐานมากน้อยเพียงใด กับวันเวลา ยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป เริ่มต้นจากหลักฐานในพุทธประวัติ พุทธบริษัทในอดีตที่ปรากฏเรื่องราวศาสนกิจการจาริกบุญและการสืบทอดเชื่อมโยงมาสู่ชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการจาริกบุญในสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาล สืบทอดมาถึงการจาริกบุญและพัฒนาการการจาริกบุญของชาวพุทธไทย เพื่อศึกษาให้เห็นถึงการสืบทอดและคุณค่าความสำคัญของการจาริกบุญ และความสำคัญของพุทธสถานที่เกี่ยวข้องกับการจาริกบุญเพื่อให้เกิดสาระ ประโยชน์ แก่การศึกษาศาสนกิจสำคัญประการหนึ่งของชาวพุทธ ที่มีต่อพระรัตนตรัยผ่านพุทธศาสนสถานพร้อมทั้งการปฏิบัติบูชา คติความศรัทธาเลื่อมใสในการจาริกบุญในพระพุทธศาสนาและเพื่อการนำเสนอต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของการจาริกบุญในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทย

^๖ คณะธรรมทูตไทยนำโดยพระอุบาลีมหาเถระ มีพระสงฆ์ ๑๘ รูป สามเณร ๑ รูป เดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๒๕๕ ใช้เวลาเดินทาง ๕ เดือน ๔ วัน ถึงประเทศศรีลังกาได้อุปสมบทแบบไทยให้แก่กุลบุตรชาวลังกาถึง ๑๐๐ รูป และสามเณร ๓๐๐๐ รูป เป็นที่มาของนิกายสยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

^๗ พระวิเทศโพธิคุณ (ว.ป. วีรยุทธโช), อันว่าศรีลังกา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบวรธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑-๘๒.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ต้องการทราบการจาริกบุญในสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาล
- ๑.๓.๒ ต้องการทราบการสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทย

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

- ๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร จะศึกษาข้อมูลพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาจะศึกษาความเป็นมา ความสำคัญและการสืบทอดการจาริกบุญจากสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาลสู่การจาริกบุญของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- ๑.๕.๑ การจาริกบุญ หมายถึง การเดินทางเพื่อศาสนกิจ มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า การจาริกแสวงบุญ
- ๑.๕.๒ สมัยพุทธกาล หมายถึง ช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ชีพ
- ๑.๕.๓ หลังพุทธกาล หมายถึง ช่วงเวลานับจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วต่อเนื่องถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔
- ๑.๕.๔ ชาวพุทธไทย หมายถึง ชาวไทยผู้นับถือศาสนาพุทธ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้านการจาริกบุญของชาวพุทธในยุคพุทธกาล หลังพุทธกาล จนถึงการจาริกบุญของชาวพุทธไทยในยุคปัจจุบัน จากคำภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก (หลักฐานชั้นปฐมภูมิ) และคำภีร์อรรถกถา อาจารย์วาทต่าง ๆ บทความ บทสัมภาษณ์ประกอบ เพื่อสนับสนุนงานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ ชัดเจน ตลอดจนงานวิจัยและเอกสารทางวิชาการอื่นๆ ดังนี้

๑.๖.๑ เอกสาร

- ๑) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๔ ได้กล่าวถึงการเดินทางสู่สังเวชนียสถาน แดนพุทธภูมิไว้ว่า การที่ได้มายังสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยเกี่ยวข้อง เคยปรากฏรูปกายของพระองค์นั้น เมื่อใดทำให้ถูกต้องมีโยนิโสมนสิการแล้ว ก็ย่อมเป็นเครื่องเกื้อหนุน แก่การที่จะปฏิบัติเพื่อการเห็น

^๔ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ตามทางพุทธกิจ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒).

ธรรมกายได้ เพราะว่าเมื่อได้เดินทางมายังสถานที่นี้แล้ว บังเกิดความสังเวชตามหลักที่ถูกต้องว่า การกระตุ้นจิตสำนึกให้ได้เกิดความคิด มีความไม่ประมาทที่ดี หรือเป็นเครื่องเจริญศรัทธาใน คำสอนของพระองค์แล้ว มีฉันทะ มีวิริยะ ในการที่จะบำเพ็ญปฏิบัติที่ดี เกิดมีปิติมีความเอิบอ้อม ปลายปลื้มใจว่าได้มาเข้าเฝ้า ณ สถานที่ที่พระองค์เคยประทับแล้ว มีจิตใจเบิกบานผ่องใส เกิด ความสุขสงบในใจ จนถึงเกิดเป็นสมาธิที่ดี อันนั้นล้วนเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เราสามารถเดินทางไป เฝ้าไปเห็นธรรมประจักษ์แจ้งในใจของตนได้ทั้งนั้น

โดยกล่าวถึงการนมัสการพระศรีมหาโพธิ์ ณ สถานที่ตรัสรู้ ณ พุทธคยา ความว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เราทั้งหลายกำลังมานั่งกันอยู่นี้ เป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนา เราได้มาสู่ สถานที่สำคัญอย่างสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่เราเคารพนับถือ ผู้เดินทางได้สละทุนทรัพย์เป็นอัน มาก เพื่อจุดมุ่งหมายคือการนมัสการสถานที่สำคัญ ได้มาเคารพพระพุทธรูปเจ้า เคารพพระรัตนตรัย เราทั้งหลายเป็นพุทธศาสนิกชน ได้เคารพบูชาพระรัตนตรัยกันตลอดมา บัดนี้เราได้มาเคารพ พระพุทธรูปเจ้าถึงสถานที่ ที่พระองค์ได้อุบัติขึ้นคืออุบัติจากความเป็นสิทธัตถะราชกุมาร หรือเป็น มนุษย์ธรรมดา เป็นปุถุชน กลายเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้น จึงควรแก่การปลาบปลื้ม ปิติยินดีว่า เราได้มาสู่สถานที่สำคัญนี้แล้ว โดยทางกาย และขอให้ใจของเรารวมด้วย กายมาสู่ สถานที่นี้ได้รับบรรยากาศร่มรื่นเบิกบานผ่องใส จิตใจก็ควรมีความเบิกบานผ่องใส ชีวิตที่มีกายและ จิตเบิกบานผ่องใส จะเป็นบุญเป็นกุศลครบถ้วนทุกประการแล้ว ก็เป็นเพราะการปฏิบัติตามคำสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย

๒) ไชยพจน์ หวลมานพ^๕ ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ที่พระเจ้าโสมมหาราชได้สร้างไว้ แก่พระพุทธศาสนา ๓ ประการ กล่าวคือ การสร้างพุทธเจดีย์สถานประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ (ตามสังเวชนียสถานและที่อื่น ๆ) การสังคายนาพระธรรมวินัย การส่งสมณทูตเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ทำให้มหาชนได้ทราบเรื่องราวพุทธประวัติ คำสอน เกิดความเลื่อมใสศรัทธาใน พระพุทธศาสนา

๓) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม^๖ ได้กล่าวถึงประโยชน์ในการที่คนไทยไป จาริกบุญที่ประเทศอินเดีย ไว้ว่า ๑) คนไทยที่ได้ไปไหว้สังเวชนียสถานแล้ว เกิดความเชื่อมั่นว่า พระพุทธเจ้า บุคคลและสถานที่ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติมีจริง ๒) เกิดความเลื่อมใส ศรัทธาในพระรัตนตรัยมากขึ้น ๓) นอกจากการทำบุญตามสังเวชนียสถานแล้ว ยังมีการปฏิบัติ ธรรมตามสถานที่เหล่านั้นด้วย ๔) ทำให้ชีวิตของผู้ไปไหว้สังเวชนียสถานมาแล้ว เปลี่ยนแปลงไป

^๕ ไชยพจน์ หวลมานพ, “พระเจ้าโสมมหาราชกับสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล”, ใน *เคล็ดวิชาการ พุทธศาสนากับศาสตร์ต่าง ๆ*, กลุ่มพระนักศึกษไทยมหาวชิราวุธวิทยาลัย, (India : Om Laser Printers, ๒๕๕๐).

^๖ สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทร์งาม, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๕.

ในทางดั่งาม ๕) ทำให้คนอยากไปบวชเป็นพระและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๖) ทำให้คนอยากศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพุทธประวัติและพุทธศาสนาอย่างจริงจังมากขึ้น ๗) ทำให้เกิดมีวัดไทยและพระไทยไปศึกษาและปฏิบัติศาสนกิจในอินเดียมากขึ้น ๘) ทำให้ชาวอินเดียรู้จักพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมไทยมากขึ้น

นอกจากนี้ ท่านได้ระบุถึงการปฏิบัติต่อพุทธรัตนไว้หนังสือพุทธศาสนวิทยา ดังนี้^{๑๑} วิธีปฏิบัติต่อพระพุทธเจ้าในฐานะบุคคลในประวัติศาสตร์ ชาวพุทธเคารพนับถือสถานที่และวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ทรงแสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน ดันโพธิ์ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงอาศัยตรัสรู้ พระบรมสารีริกธาตุที่เชื่อกันว่ามีประดิษฐานอยู่ตามพระสถูปเจดีย์ต่าง ๆ แต่เนื่องจากว่าพระพุทธรูปและปูชนียวัตถุต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียงอนุสาวรีย์สำหรับเตือนให้ระลึกถึงพระบรมศาสดา ชาวพุทธควรจะเคารพบูชาอนุสาวรีย์นั้นด้วยกาย แต่จิตใจนั้นให้หวนคิดถึงพระพุทธเจ้า ทั้งในประวัติศาสตร์และพระพุทธเจ้าโดยสภาวะไม่ควรให้ทั้งกายทั้งใจอยู่ที่อนุสาวรีย์วัตถุเท่านั้น เพราะถ้าทำอย่างนั้น จะทำให้เกิดความเชื่อว่าอนุสาวรีย์ วัตถุต่าง ๆ นั้นมีอำนาจที่จะคลบ้นดาลให้เกิดสิ่งต่างๆตามความต้องการของตนได้ ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้เกิดมี “หลวงพ่อก” ต่าง ๆ ขึ้น แล้วก็เคารพกราบไหว้บูชาวิงวอน “หลวงพ่อก” นั้นจนลืมพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์และพระพุทธเจ้าในสภาวะโดยอย่างสิ้นเชิง ความเชื่อและการปฏิบัติในลักษณะนี้ จัดเป็นความเชื่อแบบวิญญูณนิยม เป็นสัพพัตตปราคาส เป็นเครื่องขัดขวางอริยมรรค

๔) พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)^{๑๒} กล่าวถึงการเดินทางสู่สังเวชนียสถาน ไว้ว่า ไหน ๆ เราเดินทางไกลเสียเงินทองมากมาย เพื่อมาดูสถานที่ของพระพุทธเจ้า เพียงแต่ดูที่นั่นไม่เพียงพอ จะต้องดูให้ซึ่งลงไป ให้ใจเราได้สัมผัสกับความเป็นพุทธะอย่างแท้จริง ให้สัมผัสกับความสงบอย่างแท้จริง ให้สัมผัสกับปัญญา กรุณา สุตติของพระพุทธเจ้า

๕) สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี^{๑๓} ได้ทรงแสดงทัศนะจากอินเดีย ไว้ว่าไปอินเดียคราวนี้ได้ความรู้ความคิดมากมาย การได้ท่องเที่ยวไปในโลกกว้าง มีผลดีเสมอ เป็นการมองโลกในภาพรวมจะเห็นว่า ผู้มีปฏิภิกิริยาต่อสถานการณ์ชีวิตเขาอย่างไร เห็นอย่างนี้

^{๑๑} แสง จันทรงาม, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ, พุทธศาสนวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๘).

^{๑๒} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ตามรอยพระพุทธองค์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๑๓} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ทัศนะจากอินเดีย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.wanramtang.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=5350293&Ntype=2> [๑๘ กันยายน ๒๕๕๕].

แล้ว จะลดอคติในการตัดสินใจของเรา การยอมรับในวิถีชีวิตและความคิดของผู้อื่นมากขึ้น จะทำให้มีเสรีภาพในหัวใจของเรา ไม่ผูกมัดยึดอยู่แต่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกินไปว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐในภาวะสังคมปัจจุบัน

๖) พระราชรัตนรังษี (ว.ป.วีรยุทธโท)^{๑๔} ได้กล่าวถึงการจาริกบุญไว้ว่า “ไม่ไปเห็น ไม่อาจรู้ได้ ไม่ชิมดู ไม่อาจรู้รส เมื่อไม่ปฏิบัติธรรม จะรู้ธรรมได้อย่างไร คนที่มีธรรม เพราะเขาปฏิบัติธรรม คนมีบุญ เพราะเขาทำบุญ เหมือนคนมีทรัพย์ เพราะเขาแสวงทรัพย์ ผู้ไปนมัสการพระพุทธองค์ จึงได้สิ่งที่เหนือกว่า นั่นคือ อริยทรัพย์ ซึ่งตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ โจรปล้นไปไม่ได้”

๗) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี^{๑๕} ได้กล่าวถึงประสบการณ์ การจาริกไปยังสังเวชนียสถานไว้ว่า “ถ้าพูดได้อย่างหนึ่งว่า ทุกครั้งที่ไปอินเดีย ได้อะไรใหม่ ๆ ในทางจิตใจเสมอมา เชื่อไหมว่า ทุกครั้งที่ไปนั่งใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ไปนั่งอยู่ข้างเสาพระเจ้าอโศกมหาราช ตรงสถานที่ประสูติ ไปนั่งที่ด้านหน้าของธรรมเมฆสถูปที่สารนาถ และไปนั่งในพระวิหารปรินิพพาน ทุกครั้งรู้สึกได้ถึง การเปลี่ยนแปลงภายใน อาจเรียกสิ่งนี้ว่า สภาพที่แน่นแฟ้นก็ได้ ปัญญาที่ได้ ความปิติยินดีผ่องใสก็ได้ เมื่อเดินทางกลับเมืองไทยก็สังเกตได้ว่า ได้ความเชื่อมั่นว่าเราได้มาทำอะไรที่ชั่วชีวิตหนึ่งเราควรจะได้มาทำ ก็ทำให้มีความสุข มีความรื่นเริงเบิกบานใจมาก เคยสังเกต ๗ วันแรกที่จาริก อยู่ในดินแดนพุทธภูมิ จิตใจจะผ่องใสมาก มีความสุขแม้จะเดินทางกันทั้งวัน นอนเพียงคืนละ ๔-๕ ชั่วโมง ตื่นแต่เช้าตรู่เพื่อจะเดินทางต่อไป แต่ถ้าเฝ้าดูจิตใจ จะพบว่ามีความสุข มีความเบิกบาน ผ่องใสอยู่ข้างใน”

๘) ศ.นพ.ประเวศ วะสี^{๑๖} กล่าวถึงความสำคัญของการจาริกบุญสำหรับชาวพุทธไว้ว่า ถ้าคนมุสลิมทุกคนอย่างน้อยต้องไปเมกกะ ๑ ครั้ง ในชีวิต พุทธศาสนิกชนทุกคน หากมีโอกาสก็ควรได้ไปกราบสักการะสังเวชนียสถาน ๔ อย่างน้อย ๑ ครั้งในชีวิตเช่นกัน

^{๑๔} พระราชรัตนรังษี (ว.ป.วีรยุทธโท), เบื้องบาทพระศาสดา อินเดีย-เนปาล “ชุม” “แม่ลูกจันทร์” “ลมเปลี่ยนทิศ”, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดี, ๒๕๕๑).

^{๑๕} พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี, สัญชาติไทยเป็นอินเดีย, ใน ไปอินเดีย พลิกกองอิฐ สะกิดปัญญา, พระราชรัตนรังษี, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๒).

^{๑๖} ประเวศ วะสี, ศ.นพ., ๔๔ ชีวิตท่องแดนพุทธภูมิ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๘).

๕) พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต)^{๑๓} กล่าวถึงยุคแรกเริ่มของการเดินทางไปจาริก แคนพุทธรูมิโดยพระสงฆ์ไทยไว้ว่าพระสงฆ์ไทยได้เดินทางไปสู่อินเดียเมื่อกว่า ๕๐ ปีมาแล้ว ส่วนมากก็ไปศึกษาเพิ่มเติมไปหาประสบการณ์และแสวงบุญกราบไหว้พุทธสถานในอินเดียและ ต่อมาได้มีการปูรากฐานตั้งองค์การสงฆ์ไทยในอินเดียและการขยายวัดศาสนสถานของพระธรรมทูต นำโดยพระเดชพระคุณพระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตฺตสุทฺธิเถร) อนึ่งคณะพระธรรมทูตได้จัดทำ โครงการสำรวจ พุทธสถาน (สังเวชนียสถาน) ในอินเดีย ถวายเป็นพระราชกุศลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ได้ระบุนามของพระธรรมทูตซึ่งปฏิบัติหน้าที่ ณ วัดไทยพุทธคยา เกี่ยวกับการทำงานของพระธรรมทูตในการต้อนรับ ปฏิสันถารชาวพุทธผู้มา จาริกบุญ ไว้ว่า

คณะแสวงบุญชาวไทยและชาติอื่นๆ วัดพุทธในบริเวณสังเวชนียสถาน ต้องรับภาระหน้าที่ หนักอันหนึ่งคือการต้อนรับคณะชาวพุทธผู้ไปกราบไหว้สังเวชนียสถาน หรือเรียกรวมๆกันว่า ไปแสวงบุญ นักเดินทางไปแสวงบุญเหล่านี้ มีทั้งไปส่วนตัว เป็นคณะเล็กๆ และจัดเป็นทัวร์ คณะใหญ่ บางครั้งก็เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง ทั้งคฤหบดีและพระมหาเถระ

๑๐) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๑๔} กล่าวคติธรรมกับชาวพุทธผู้จาริกบุญ ณ สถานที่ปรินิพพาน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความว่า การที่เราเดินทางมานี้ เป็นการปฏิบัติ ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำไว้ว่า ให้มานมัสการสังเวชนียสถานทั้ง ๔ และสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ก็มาจบ ณ ที่ปรินิพพาน เมื่อเรามาถึงสังเวชนียสถาน คือสถานที่เป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชแห่งที่ ๔ เราก็มากล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากไปตามธรรมดาแห่งความไม่เที่ยง การที่เราได้คิดแห่ง ความไม่เที่ยง แล้วปลงใจให้เกิดความสังเวช จึงเป็นที่ชัดเจนที่สุด ณ ที่ปรินิพพานแห่งนี้ พระพุทธเจ้าจากไปแล้ว แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้สูญสิ้นไปด้วย ธรรมก็ยังคงอยู่ เคาจะต้องตั้งใจ ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ชาวพุทธจะช่วยกันรักษารธรรม รักษาพระพุทธศาสนา ให้ดำรงคงอยู่ยั่งยืนต่อไป พร้อมทั้งได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมให้ถูกทางไว้ว่า^{๑๕} คำว่าปฏิบัติ หมายความว่า ปฏิบัติธรรมก็คือการเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้ เอามาใช้ดำเนินชีวิตใน

^{๑๓} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), “สงฆ์ไทยกับการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย”, ใน พุทธสถานในอินเดีย อนุสรณ์ชนมายุครบ ๘๐ ปี ของพระสุเมธาธิบดี (ทตฺตสุทฺธิเถร), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕).

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), จาริกบุญ จาริกธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ส่วยจำกัด, ๒๕๔๑).

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ระฆังทอง, ๒๕๔๗).

การทำงาน คือเอาธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริง หรือเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิต ถ้ายังไม่ได้ใช้ ก็ยังไม่เรียกว่าการปฏิบัติ คำว่า “ปฏิบัติ” นี้ เดิมแปลว่า “เดินทาง” การเดินทางตามปกติ นั้นเป็นการเดินทางด้านวัตถุ เอาเท้าเดิน หรือแม้มีรถแล้ว เอารถวิ่งไปตลอดจนไปด้วยเครื่องบิน ก็เรียกว่า เป็นการเดินทาง ชีวิตของคนเราก็คือเป็นการเดินทางอย่างหนึ่ง แต่เรามักเปลี่ยนคำพูดจากเดิน มาเป็นดำเนิน ที่จริงเดินกับดำเนินนั้น ก็เป็นศัพท์อันเดียวกัน การดำเนินชีวิตนั้น ก็เหมือนกับที่เรา เอาชีวิตมาเดินทาง การเดินทางที่ถูกต้อง ก็คือการดำเนินชีวิตที่ดี ถ้าเดินทางชีวิตไม่ถูกต้อง ก็เรียกว่า ดำเนินชีวิตที่ผิด การเดินทางชีวิตถ้าเราไม่เอาธรรมมาใช้ การเดินทางชีวิตของเราก็อาจจะผิด อาจจะ เขว อาจจะพลาด อาจจะหลง อาจจะไปในทางที่เกิดความเสื่อมความพินาศ แทนที่จะเป็นทางแห่ง ความสุขความเจริญ แต่เมื่อเราธรรมมาช่วย เอาธรรมมาปฏิบัติ ก็คือเอาธรรมมาใช้ช่วยให้ การเดินทางชีวิตนี้ถูกต้องเกิดประโยชน์ขึ้น พุดง่าย ๆ ว่า การปฏิบัติธรรมคือการเอาธรรมมาใช้ ให้ เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของเรานั้นเอง

หนังสือกาลานุกรม^{๒๐} ปรากฏหลักฐานการเสด็จไปนมัสการสังเวชนียสถานของพระเจ้าอโศกมหาราช ตามที่ระบุไว้ในจารึกฉบับที่ ๘ ว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรียพรรตีส ผู้เป็นที่รักแห่ง ทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ ๑๐ พรรษา (พ.ศ.๒๒๘) ได้เสด็จไปสู่สัมโพร (พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้า) จากเหตุการณ์ครั้งนั้น จึงเกิดมีธรรมเนียมขึ้น ในธรรมเนียมนั้น ย่อมมีกิจ ต่อไปนี้ คือ การเยี่ยมเยียนสมณพราหมณ์และถวายทานแด่ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนท่านผู้เฒ่า ผู้สูงอายุ และการพระราชทานเงินทองเพื่อช่วยเหลือท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบท การสั่งสอนธรรม และการซักถามปัญหาธรรมแก่กัน

๑๑) ศาสตราจารย์พิเศษ เสฐียร พันธงชัย, ราชบัณฑิต^{๒๑} ได้กล่าวถึงการเดินทางจาริกบุญ ของชาวพุทธไทยผู้แสวงบุญในระยะเวลาเริ่มแรกว่า

ตามปกติ นักท่องเที่ยวนิยมจาริกไปประเทศอินเดียในฤดูหนาว ตั้งแต่ตุลาคม ถึงมีนาคม พุทธศาสนสถานส่วนมาก ตั้งอยู่นอกเมือง และไม่มีโรงแรมที่เหมาะสมสำหรับพักในบริเวณนั้น ในสมัยที่ไปครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เห็นนักท่องเที่ยวแสวงบุญบางพวกมีเครื่องอุปกรณ์ การหุงต้มไปเองทั้งนั้น อาหารกระป๋อง จัดว่าเป็นของสะดวกที่สุด จากนั้นได้แนะนำสิ่งของที่ ควรจัดเตรียมคือ ผ้าห่ม เครื่องแต่งกาย ผ่านนมคลุมเตียง หีบบรรจุเครื่องนอน ตะเกียง เต้าหุง ต้ม ถ้วย จาน ภาชนะตักน้ำ กาต้มน้ำ มีด ฯลฯ ข้อแนะนำเหล่านี้ ได้มาจาก “ความไม่สะดวก”

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), กาลานุกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พลิขัมม์, ๒๕๕๒).

^{๒๑} ศาสตราจารย์พิเศษเสฐียร พันธงชัย, ราชบัณฑิต, พุทธสถานในชมพูทวีป, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๓).

ที่ผู้จาริกพบพากันมาแต่กาลก่อน เพื่อให้เห็นว่าการจาริกบุญนั้น เป็นสิ่งอันบุคคลกระทำได้ยาก (แต่เมื่อจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๕๓ ได้ระบุว่า ขณะพิมพ์ครั้งนี้ คงไม่มีความจำเป็น)

๑๒) **ดร.ปรีชา กันธิยะ**^{๒๒} อธิบดีกรมการศาสนา ได้กล่าวถึงโครงการจาริกบุญสังเวชนียสถานในอนาคตไว้ว่า เนื่องในวาระครบรอบ ๒,๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กรมการศาสนาได้จัดโครงการจาริกบุญสังเวชนียสถานนำร่องขึ้น ทั้งนี้การวิจัยเกี่ยวกับการไปจาริกบุญ พบว่าผู้ที่กลับมาจากจาริกบุญสังเวชนียสถานส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยน เข้าวัดทำบุญมากขึ้น ต้องการศึกษาลักษณะทางพระพุทธศาสนามากขึ้นด้วย ดังนั้นโครงการนี้จะไม่หายไปอย่างแน่นอน เพราะได้วางแผนงานในการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน ซึ่งจะใช้งบประมาณจากกองทุนส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติ ๘๐ พรรษา พร้อมทั้งมีการตั้งงบประมาณประจำปี ๒๕๕๖ สมทบทุนเข้าไปในกองทุนอีก ๓๐๐ ล้านบาท

ทั้งนี้ ตั้งเป้าไว้ว่า โครงการครั้งต่อไปจะนิมนต์เจ้าคณะอำเภอทั่วประเทศ และหลังจากนั้นจะเป็นในส่วนของผู้ที่ทำความประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เด็กและเยาวชนที่ประพฤติดี ให้ได้มีโอกาสเดินทางไปสักการะสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลด้วย เชื่อว่าโครงการนี้จะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้พุทธประวัติอย่างถูกต้อง ให้เจ้าคณะปกครองในการนำมาถ่ายทอดให้พุทธศาสนิกชนและคณะสงฆ์ในปกครองได้เรียนรู้ อย่างน้อยก็จะทำให้อยากเข้าถึงลักษณะทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งโครงการครั้งต่อไปจะเริ่มประมาณเดือนกันยายน ๒๕๕๕ นี้ เหนืออื่นใด พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงได้มาเห็นบรรยากาศสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ตามที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกแล้ว จะยิ่ง เสริมสร้างความศรัทธา เลื่อมใสในพุทธประวัติ เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงที่มาของพระธรรมคำสอนที่พิสูจน์ได้จริง จะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังพุทธศาสนิกชนเกิดผลดีมากยิ่งขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น เมื่อพุทธศาสนิกชนเกิดความเชื่อมั่น เลื่อมใสศรัทธา จนนำลักษณะของพระพุทธองค์เป็นที่ตั้งในการดำเนินชีวิต เกิดการเรียนรู้และเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรม “เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน” และลด ละ เลิก ไม่เบียดเบียนกัน รวมถึงไม่เบียดเบียนตนเองแล้ว สันติสุขจะกลับคืนสู่สังคมไทยที่ได้ชื่อว่าเป็น “สังคมเมืองพุทธ” อย่างแน่นอน”

^{๒๒} ดร.ปรีชา กันธิยะ, จาริกบุญ : เต็มเต็มศรัทธาธรรม ณ ดินแดนพุทธภูมิ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.komchadluek.net/ [๑๓ กันยายน ๒๕๕๕].

๑๓) **ณรงค์ เสียงประชา**^{๒๓} ได้เขียนถึงการสร้างพระพุทธรูปหรือพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ไว้ว่า ชาวพุทธถือเป็นวัตถุมงคลในความหมายที่รวมถึงสิ่งที่เกิดด้วยพระพุทธรเจ้า เช่นพระพุทธรูป พระเจดีย์ เป็นต้น เข้าไว้ด้วยกัน เพราะมีวัตถุประสงค์นี้ ๑) เพื่อสร้างเป็นที่รำลึกการเดินทางไปสักการบูชาปูชนียสถานสำคัญในพระพุทธศาสนา ๒) สร้างขึ้นเพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ๓) สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับหรือเพื่อสะเดาะเคราะห์ ๔) สร้างขึ้นเพื่อป้องกันภัยในยามสงครามหรือเพื่ออุทิศให้ผู้วายชนม์ ๕) สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ถาวรวัตถุ เช่น การสร้างโบสถ์ วิหาร กุฏิ ศาลาและสาธารณสถานของชุมชน

๑๔) **ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทรงาม**^{๒๔} ได้เขียนไว้ในหนังสือศาสนาสาสตร์ประเด็นการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปหรือเจดีย์สถานไว้ดังนี้ ๑) ในทางจิตใจ แม้จะมีปสาทรักษาอยู่ก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เป็นแต่เพียงคุณธรรมเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติเท่านั้น แต่มีการเน้นความสะอาดบริสุทธิ์ของจิตใจเป็นพิเศษ ในทางวาจา แม้จะมีการสวดสรรเสริญอยู่บ้างก็ไม่ใช่วิธีการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ในทางวาจาเน้นในการเจรจาหรือสัมมาวาจา ได้แก่ การพูดคำจริง คำไพเราะอ่อนหวาน คำประสานสามัคคีและคำที่มีสารประโยชน์ ในทางกาย แม้จะมีการกราบไหว้อยู่บ้างก็ไม่ใช่อุปนิสัยสำคัญ ข้อสำคัญต้องเว้นจากความชั่วและการกระทำความดีประกอบสมาธิ

๑๕) **บทความ สังฆะนียสถาน**^{๒๕} เป็นสถานที่อันบุคคลผู้มีศรัทธาพึงไป เป็นสถานที่ที่มีจริง ๆ ซึ่งมีในโลกมนุษย์เท่านั้น ไม่มีในสวรรค์และไม่มีในพรหมโลก สถานที่ดังกล่าวนี้คือสถานที่พระโพธิสัตว์ประสูติ ซึ่งจะเป็นการเกิดครั้งสุดท้าย ไม่มีการเกิดในภพใหม่อีกต่อไป สถานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ สถานที่ทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก และสถานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน นอกจากนั้นพุทธสถานอื่น ๆ ก็ควรได้ไปกราบนมัสการเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เพื่อการเจริญขึ้นของกุศลธรรม ขัดเกลากิเลสของตนเองไม่ควรคำนึงถึงความลำบากจนเกินไป เพราะจริง ๆ แล้วไม่ได้ลำบากสักเท่าใด เพราะถ้ามีความตั้งใจที่จะไปและมีการเตรียมตัวอย่างดี พร้อมทั้งกาย พร้อมทั้งใจ แล้ว ย่อมไม่มีอะไรที่จะมา

^{๒๓} ณรงค์ เสียงประชา, วิทยาศาสตร์สังคม, ใน พระสุชาติ วชิรปัญญา (นาอุดม), “ศึกษาวิเคราะห์พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดharmaบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๒๔} ศาสตราจารย์เกียรติคุณ แสง จันทรงาม, **พุทธศาสนาวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๖๔-๖๖.

^{๒๕} **การจาริกบุญสังฆะนียสถาน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.thaigoodview.com/library/teachershow/.../sec02p06.html [๑๘ กันยายน ๒๕๕๕].

ขัดขวางในการเจริญกุศลครั้งนี้ได้เลย สิ่งที่สำคัญ คือ ความตั้งใจจริง น้อมนุชาจริง ๆ พร้อมด้วยการอบรมเจริญปัญญา ในการไปแต่ละครั้งในโดยเฉพาะในกลุ่มของผู้ที่ศึกษาพระธรรมร่วมกันด้วยแล้ว แต่ละคนแต่ละท่านล้วนเป็นผู้มีจิตใจที่ตั้งงาม พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลืออยู่เสมอ คงจะได้เห็นน้ำใจของสหายธรรมที่เดินทางร่วมกัน รวมถึงตนเองก็ต้องพร้อมที่จะช่วยเหลือคนอื่นเช่นเดียวกันด้วย

ส่วนการบูชาตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถกระทำได้ด้วยการแสดงออก ซึ่งสิ่งที่ดีงาม เช่น การกราบไหว้ ลูกขึ้นรับ ให้การยกย่องนอบน้อม ตลอดจนการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ โดยจำแนกการบูชาออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ ๑) อามิสบูชาหมายถึง การแสดงความเคารพบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีการบูชาด้วยปัจจัย ๔ และการบูชาเครื่องสักการะ ได้แก่ ดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น ๒) ปฏิบัติบูชา หมายถึง การแสดงความเคารพบูชาด้วยการปฏิบัติสิ่งที่เป็นธรรม เช่น การไหว้ กราบ การแสดงความนับถือ นอบน้อมและการปฏิบัติตามคำสอนของบุคคลที่เป็นที่เคารพบูชา ทั้งนี้ เป้าหมายของการบูชานั้นอยู่ที่การได้ประกอบกุศลกรรม หรือการสร้างเสริมคุณธรรมในตนเองเป็นสำคัญ มิใช่การอ้อนวอนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งปรารถนาต่าง ๆ เพราะการจะได้มาซึ่งสิ่งปรารถนานั้นก็ขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ คือ กฎแห่งกรรมนั่นเอง การสรรเสริญเทพเจ้า การอ้อนวอนร้องขอให้คลันดาลจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถช่วยได้หากไม่ได้ปฏิบัติตนสอดคล้องกับเป้าหมายที่ปรารถนาหรือไม่สร้างเหตุให้สมกับผลที่ต้องการ

ข) งานวิจัย

๑) พระภูเมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ)^{๒๖} ได้เขียนถึง พฤติกรรมของชาวพุทธ ส่วนใหญ่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม คือ เข้ามากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป แล้วทำการสวดมนต์ขอพร และนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งการเข้ามาสักการะกราบไหว้เพื่อความสงบสุขทางจิตใจ ซึ่งความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) หลังจากนั้น จึงมีการสร้างปฏิมากรรมลอยตัวอุทิศให้พระพุทธเจ้า เรียกว่า อุเทสิกเจดีย์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นพุทธานุสสติ คือ เป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า

^{๒๖} พระภูเมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ), “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วมรกตสวนดอกเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๒) พระมหาเอกนรินทร์ เอกนโร (วงษ์จันทร์)^{๒๗} ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ผลของการศึกษามีข้อสรุปที่สำคัญ คือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาคือความศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ อริยสัจ ๔ และการคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลอย่างแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) พระพุทธศาสนามีการให้ทาน การรักษาศีลและเจริญภาวนา วิธีการที่ก่อให้เกิดบุญของพระพุทธศาสนา บุญจะเกิดขึ้นได้ต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง เป้าหมายในการทำบุญของพระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นมาจากการมีความสุขในชีวิตปัจจุบัน โดยเฉพาะความสุข ความปิติทางใจ ความสุขในโลกหน้า (สวรรค์) และจะเป็นปัจจัยให้ถึงจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน การแสดงพฤติกรรมของศาสนิกชนทั้งสองฝ่าย ซึ่งได้แสดงออกต่อความเชื่อเรื่องบุญมีอยู่ ๒ ลักษณะ คือการปฏิบัติตามลัทธิด้วยความเชื่อหรือความศรัทธาของตน เช่น การให้ทานรักษาศีล หรือปฏิบัติตามพระบัญญัติ การสวดมนต์เจริญภาวนา หรืออธิษฐานจิต เป็นต้น และแสดงออกในลักษณะของกิจกรรมกลุ่ม เช่น การรักษาศีล ๘ ร่วมกัน การทำบุญทอดผ้าป่า การทอดกฐินของชาวพุทธ ซึ่งผู้ทำนั้นมีความเชื่อว่าการกระทำของตนเองเป็นการสร้างบุญและมีความสุขใจต่อการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ต่างก็มีความเชื่อสอดคล้องกันว่า รูปแบบการปฏิบัติในพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นพื้นฐานอันสำคัญ ที่จะนำบุคคลไปสู่การทำความดีที่สูงยิ่งขึ้นไป

๓) ปรียาลักษณ์ โทณะวณิก^{๒๘} ได้ระบุถึง ความศรัทธาของชาวพุทธในพระพุทธรูป ในการศึกษาวิจัย ไว้ว่า ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนก็ยังมีความศรัทธาในพระพุทธรูปอย่างแรงกล้าและเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นที่พึ่งที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและมีพุทธานุภาพ พระพุทธรูปเป็นกุศโลบาย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีและมีหลากหลายวิธีสามารถน้อมนำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาเบื้องต้นจนถึงระดับปัญญาสูงสุดในขั้นสำเร็จมรรคผลได้ แต่ก็ขึ้นกับแต่ละบุคคลว่าจะมีปัญหาในลำดับใด ความศรัทธาในพระพุทธรูปและการสร้างพระพุทธรูป เพื่อแสดงความรักและศรัทธาแก่พระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แต่ควรต่อยอดไปสู่ปัญญา เพื่อเข้าใจถึงธรรมและเกิดการหยั่งรู้ในมรรคผลนิพพาน”

^{๒๗} พระมหาเอกนรินทร์ เอกนโร (วงษ์จันทร์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

^{๒๘} ปรียาลักษณ์ โทณะวณิก, “ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการสร้างพระพุทธรูปและกุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา พระครูภาวนาจิตสุนทร (สมจิต จิตตสวโร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๔) **ตรีรัตน์ ปิ่นประยงค์**^{๒๕} ศึกษาเรื่องการศึกษาบทบาทของอุบาสก-อุบาสิกา ในการบำรุงพระพุทธศาสนาศึกษาเฉพาะกรณี การบำรุงพระพุทธศาสนาของผู้ปฏิบัติงาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สายงานธุรกิจระบบส่ง ผลการวิจัยเชิงเอกสารพบว่า บทบาทของอุบาสก-อุบาสิกาในการบำรุงพระพุทธศาสนา เป้าหมายที่แท้จริงคือการ ทำให้พระศาสนามั่นคงเจริญเป็นที่พึ่งแก่ชาวโลกทั้งหลาย โดย อุบาสก อุบาสิกา จะต้อง ศึกษาและนำมาปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามหลักพุทธธรรม ให้เกิดผลสูงสุดแก่ตนเอง พร้อมด้วยการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ เพื่อการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา กล่าวคือ อุบาสก อุบาสิกา ต้องรับผิดชอบ ๑) ศึกษา ๒) ปฏิบัติ ๓) เผยแผ่ ๔) ป้องกันศัตรู ๕) บำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

ผลการวิจัยประเด็น ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา พบว่า อุบาสกอุบาสิการำลึกถึงพระพุทธเจ้าในลักษณะเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ที่พัฒนาฝึกฝนตนจนเป็นอรหันต์ ร้อยละ ๖๔.๔๘ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ให้พึ่งสิ่งที่อยู่นอกตัว เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ร้อยละ ๘๔.๕๑ มีความเห็นว่าพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต่อสังคมเพราะมนุษย์จะดำรงอยู่ได้อาศัยศีลธรรมและการพัฒนาจิตด้วย ร้อยละ ๖๔.๔๘

ประเด็นการปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา หรือบุญกริยาของอุบาสก อุบาสิกา ผู้ตอบแบบสอบถาม มีการปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนาดังนี้ นับถือพระพุทธศาสนาด้วยจุดมุ่งหมายสูงสุดเพื่อดำรงชีวิตที่สุขในปัจจุบัน ร้อยละ ๕๐.๖๑ จุดประสงค์ในการทำบุญให้ทานเพื่ออุทิศให้บรรพชน ร้อยละ ๖๑.๓๑ การประพฤติตนอยู่ในศีล ๕ ปฏิบัติเป็นบางครั้ง ร้อยละ ๕๖.๖๖ การนั่งวิปัสสนากรรมฐานและสมาธิปฏิบัติเป็นบางครั้ง ร้อยละ ๕๖.๕๓ จุดประสงค์ของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและนั่งสมาธิเพื่อความสำเร็จในสิ่งปรารถนา ร้อยละ ๕๑.๐๕ และ การทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา (บุญกริยาวัตถุ ๑๐) ด้านทาน การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน โดยถวายแด่พระภิกษุ สามเณร สงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อมนุษย์ที่มีความจำเป็น สนับสนุนบุคคลและกิจการที่ดีงาม สร้างสรรค์ เช่น มูลนิธิ และการบำเพ็ญอุกฤษถาน คือบำเพ็ญเมตตาการุณยธรรม ให้ความไม่มีภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย ด้วยการไม่รังแก ไม่เบียดเบียน ร้อยละ ๗๕.๕๕

^{๒๕} ตรีรัตน์ ปิ่นประยงค์, “การศึกษาบทบาทของอุบาสก-อุบาสิกา ในการบำรุงพระพุทธศาสนา ศึกษาเฉพาะกรณี การบำรุงพระพุทธศาสนาของผู้ปฏิบัติงาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย สายงานธุรกิจระบบส่ง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕) อุทัย ภัทรสุข^{๓๐} ได้วิจัยและนำเสนอการศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง พบว่าพระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ด้วยมูลเหตุที่สำคัญเป็นพระธาตุเจดีย์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นความเชื่อในตำนานอูรังคราตุหรืออูรังคินทาน และเป็นเรื่องเล่าประสบการณ์บันทึกจากอดีตสืบเนื่องถึงปัจจุบัน

๖) พระสุชาติ วชิรปญฺโญ (นาอุดม)^{๓๑} ศึกษาวิเคราะห์พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย ได้สรุปประเด็นการกำเนิดของพระแก้วมรกตหรือการสร้างพระพุทธรูปและพระสถูปในประเทศไทย ได้ว่า ๑) เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และอัฐิธาตุของบุคคลสำคัญ ๒) เพื่อเป็นสถานที่ปลงธรรมสังเวช ๓) เพื่อเป็นเครื่องอุทิศทางศาสนา ๔) เพื่อเป็นพุทธรูปบูชา และบูชาพระคุณท่านผู้มีพระคุณ ๕) เพื่อเป็นเครื่องเตือนจิตและส่งเสริมกำลังใจ ๖) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของจักรวาล ๗) เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของพระธรรม (นิพพานธรรม) ๘) เพื่อเป็นเครื่องเข้าถึงพุทธะ ๙) เพื่อเป็นพุทธานุสรณ์

๗) พระมหาบุญทัน อานนฺโท (พาหา)^{๓๒} การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมีอิทธิพลแห่งทานจริยาของพระเวสสันดรที่มีต่อสังคมไทยนั้น พบว่ามีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากกว่าชาดกเรื่องอื่น ๆ เนื่องจากเวสสันดรชาดกได้นำมาเผยแพร่ในลักษณะต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น การถ่ายทอดทางศิลปะให้เห็นเป็นรูปธรรม ตามที่ปรากฏในพระอุโบสถวัดต่าง ๆ จำนวนไม่น้อย และการนำเอาเรื่องเวสสันดรชาดกมาเทศน์ตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน การที่พุทธศาสนิกชนได้ฟังการเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดกเป็นประจำทุกปี ทำให้หลักคำสอนที่แฝงอยู่ในเรื่องซึมซาบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชาวไทย เรื่องนี้เห็นได้จากนิสัยของคนไทย คือ เป็นคนมักเสียสละให้อภัยง่าย ไม่ผูกโกรธ เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพผู้อาวุโส ฯลฯ พฤติกรรมของคนไทยดังกล่าวนี้ เป็นผลจากทานจริยาของพระเวสสันดร และการได้ฟังเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นประจำทุกปีนี้เอง จึงเป็นบ่อเกิดแห่งประเพณีและวัฒนธรรมของคนไทย

^{๓๐} อุทัย ภัทรสุข, “การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๓๑} พระสุชาติ วชิรปญฺโญ (นาอุดม), “ศึกษาวิเคราะห์พระแก้วมรกต พระคู่บ้านคู่เมืองของไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๓๒} พระมหาบุญทัน อานนฺโท (พาหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

๘) พัทธนี มานะวานิชเจริญ^{๓๓} ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณี นักศึกษาชมรมพุทธศาสน์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร

พบว่า บุญ หมายถึง การทำความดีงามทั้งปวง ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจาและใจ ผลของบุญ คือ ความสุขกาย สบายใจ และส่งผลให้ไปสู่สุคติบุญ มี ๓ หมวดหลักได้แก่ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการด้วยการให้ทาน (ให้ผลบุญน้อย) ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล (ให้ผลบุญปานกลาง) และภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยทางเจริญภาวนา (ให้ผลบุญมาก) นอกจากนี้ ผลของบุญยังขึ้นอยู่กับเจตนา ศรัทธาและสัมมาทิฐิของผู้ทำบุญเป็นสำคัญ โดยสรุป บุญกิริยาวัตถุ คือ ธรรมชาติปฏิบัติ สำหรับบรรพชาสู่ครองเรือน

โดยนักศึกษากลุ่มตัวอย่างเข้าใจว่า บุญ หมายถึง การทำความดีที่ให้ผลเป็นความอิ่มใจ สบายใจ ทั้งยังถือว่า “การทำบุญ” เป็นสิ่งสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชีวิต กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเชิงบวกว่า การทำบุญทำให้สังคมสงบสุขและจิตใจอิ่มเอิบทั้งไม่เห็นด้วยนักกับคำกล่าวที่ว่า การทำบุญมักทำให้คนงมงาย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีหลักในการทำบุญที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม อาทิ การทำบุญต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ผลของบุญขึ้นกับเจตนาเป็นสำคัญเป็นต้น ทั้งยังมองว่าสังคมไทยมีพฤติกรรมการทำบุญที่ไม่ถูกไม่ควร เช่นการชอบทำบุญตามกระแสหวังผล (บุญ) เกินควร และมุ่งเน้นทางวัตถุมากไป เป็นต้น และส่วนใหญ่ยังเชื่อกฎแห่งกรรม การอุทิศส่วนกุศลอยู่ค่อนข้างมาก ส่วนพฤติกรรมการทำบุญ พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ทำบุญวันเกิดเป็นประจำ ทำบุญวันระลึกถึงผู้ล่วงลับ เทศกาลงานบุญและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งคราวสำหรับการตักบาตร ไปทำบุญที่วัด ปฏิบัติธรรม - นั่งสมาธิ และสวดมนต์ไหว้พระ ก่อนนอนนั้น ส่วนใหญ่ได้ทำเป็นครั้งคราว

๙) พระมหาสมหมาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง)^{๓๔} การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย ผลการศึกษาวิจัย สรุปว่าพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุอย่างสูงยิ่ง นอกจากนั้นยังเชื่อมั่นในอำนาจของพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระสถูปเจดีย์ และพบว่าผู้มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุข

^{๓๓} พัทธนี มานะวานิชเจริญ, “บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ของพุทธศาสนิกชนไทยรุ่นใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณี นักศึกษาชมรมพุทธศาสน์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖).

^{๓๔} พระมหาสมหมาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ความเจริญในชีวิต ดังนั้น พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงพยายามประพฤติปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูป โดยพื้นฐานความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากความเชื่อเดิมที่สืบทอดกันมา และส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ เคยเห็นแต่ไม่รู้จัก บทสวดอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ และมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุพิเศษสามารถแสดงปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติได้

๑๐) พระมหาอ้าย วงศ์ละคร^{๓๕} ศึกษาวิจัยเรื่อง กำเนิดและพัฒนาการการจาริกบุญของชาวพุทธในอินเดีย (Origin and Development of Buddhist Pilgrimage in India) พบว่า ชาวพุทธในอินเดียรุ่นใหม่ โดยการนำของ ดร.เอมเบดการ์ (Dr.Ambedkar) ที่เปลี่ยนจากผู้นับถือศาสนาฮินดูมาเป็นชาวพุทธ ได้ทำให้เกิดความสนใจในการจาริกบุญตามพุทธสถานสำคัญ และการศึกษาพุทธธรรมคำสอนมากขึ้น รัฐบาลอินเดียโดยผู้นำของรัฐได้ให้ความสำคัญในการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถานหลายแห่งอย่างต่อเนื่อง โดยมีการสร้างเสริมและรักษาซากปรักหักพังในโบราณสถานให้แข็งแรงและปรากฏโครงสร้างอาคารอย่างชัดเจน^{๓๖} โดยมีผู้ก่อปฏิสัมพันธ์พุทธสถานที่สำคัญยิ่งคือนายพลเซอร์อเล็กซานเดอร์คันทิงแฮม (Sir Alexander Cunningham) นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ได้ขุดค้นทางโบราณคดีในยุคที่อังกฤษเข้ามครอบครองอินเดีย (19 th century) หลังจากพุทธสถานถูกฝังจมอยู่ใต้ผืนดินมายาวนาน ถึงแม้ว่าวันนี้จำนวนผู้นับถือพระพุทธศาสนาในอินเดียจะมีจำนวนน้อย แต่ทว่าก็มองเห็นช่วงเวลาของความหวังเพราะปัจจุบันการศึกษาพุทธศาสตร์และพุทธธรรมได้รับความสนใจมาก อีกทั้งมีผู้นำชาวพุทธองค์สำคัญคือทะไลลามะ องค์ที่ ๑๔ (th14 Dalai Lama) ที่ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วโลก ทำให้เกิดความนิยมเดินทางจาริกไปยังพุทธสถานต่างๆ ในอินเดียมากยิ่งขึ้นทั้งชาวพุทธในประเทศอินเดีย (กลุ่มคนรุ่นใหม่) และชาวพุทธนานาชาติ ในส่วนสถาบันการศึกษาก็ได้ส่งเสริมและมีความนิยมศึกษาวิชาพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการ ผู้ทรงความรู้ จึงกล่าวได้ว่าความสำคัญของพระพุทธศาสนาได้เพิ่มระดับความนิยม ไม่เพียงเฉพาะการจาริกบุญแต่ยังรวมถึงความสนใจศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

^{๓๕} Phramaha Ai Wonglakorn, “Origin and Development of Buddhist Pilgrimage in India”, **Doctor of Philosophy in Buddhist Studies**, (University of Delhi : Department of Buddhist Studies, 2009), p. 220-221.

^{๓๖} งานโบราณคดีของอินเดียเข้าปรับปรุงพื้นที่เพิ่มอิฐเสริมฐานอาคาร ปรับปรุงภูมิทัศน์ คิดป้ายแสดงข้อมูล ฯลฯ ในโบราณสถาน ที่เป็นพุทธสถานสำคัญเช่นพระมหาวิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี สถูปบ้านนางสุชาดา สถานที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ มหาวีทยาลัณถันทา อุฎาการศาลาปามหาวัน สถูปเกสรียา เมืองไวสาดี และพุทธสถานอื่น ๆ ในรัฐพิหารและรัฐอุตตรประเทศ

เมื่อได้ประมวลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบประเด็นความสำคัญของการจาริกบุญ ความหมายของการจาริกบุญ พุทธศาสนสถานบุญเขตสำคัญ เช่น สังฆนียสถาน ๔ ตำบล บริโกตเจดีย์ พระสถูปเจดีย์ ปุชนียวัตถุ เครื่องหมาย สัญลักษณ์ที่เกิดจากความศรัทธา นำสู่ปัญญาพาให้เกิดอนุสติ ความสัมพันธ์กับการบำเพ็ญบุญกิริยา ด้วยกาย วาจา ใจ การได้ประมวลความรู้ความเข้าใจเรื่องสัมมาทิฐิในการจาริกบุญ และสัมมาปฏิบัติในการบูชาที่ถูกต้องตามพุทธสถานธาตุเจดีย์ ธรรมเจดีย์ บริโกตเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ คติความสำคัญของการจาริกบุญ ที่ได้ปรากฏหลักฐาน การถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทาง มุมมอง สะท้อนความรู้สึกของปราชญ์เมธีพระเถรานุเถระของพระพุทธศาสนาที่ได้จาริกบุญไปยังพุทธสถานนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักของการบูชาสักการะ ด้วยสัมมาปฏิบัติ ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา ต่อพุทธสถาน พุทธศาสนวัตถุในฐานะสิ่งที่เป็นเครื่องระลึกถึงพุทธธรรมคำสอน แต่ไม่ใช่การรอให้อานุภาพใด ๆ คลบบันดาลสิ่งที่ปรารถนาให้สมใจ การทำบุญเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจอิ่มเอิบ เป็นสุข การเคารพบูชาสักการะ เป็นสิ่งที่น้อมจิตใจตั้งมั่นในกุศลกรรม ลดละอกุศลกรรม นำสู่การประพฤติธรรมเพื่อธรรมที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งนี้ต้องประกอบด้วยปัญญา ความเพียร และการพึ่งพาตนเอง ทั้งนี้เพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มุ่งการประพฤติปฏิบัติชอบด้วยการทำเหตุ เช่น กรรมดี บุญกิริยาวัตถุ โดยมีหลักคือการเคารพธรรมและปฏิบัติตามธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ซึ่งจะนำผลดีมาสู่ผู้กระทำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดยืนยันหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนไว้ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และต้องละเว้นการอื้อฉวนอน บันบอน บวงสรวง พึ่งพาอำนาจคลบบันดาลใดๆ

อนึ่ง การจาริกบุญนั้นเป็นเครื่องเจริญใจให้เกิดความสุข การสั่งสมบุญ นำความสุขมาสู่ชีวิต เพิ่มพูนศรัทธา ความมั่นคงในพระรัตนตรัย นำพาความเพียร ก่อให้เกิดความเจริญในธรรม และเป็นการนำสู่การประพฤติปฏิบัติที่จะพัฒนาสู่คุณธรรมระดับสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่เมื่อค้นหาประเด็นการศึกษา การสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทยนั้น ยังไม่พบการถ่ายทอดบันทึก ลำดับความเป็นมา และพัฒนาการของการสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทยให้เห็นอย่างเด่นชัด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นที่สำคัญยิ่ง คือการสืบทอดการจาริกของชาวพุทธในประเทศไทย ที่สืบสานจากสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาลจนถึงสมัยปัจจุบันต่อไป

๑.๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาสารนิพนธ์ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยค้นคว้าทางเอกสารตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑.๗.๑ การรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ส่วนชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา หนังสือ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์และงานวิจัยอื่น ๆ เพื่อประมวลความรู้ และนำเสนอหลักฐาน เรื่องราว การสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธไทย

๑.๗.๒ นำเสนอข้อมูล ผู้ศึกษาจะดำเนินการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษา เอกสาร โดยจัดเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อเขียนเป็นรายงานวิจัยที่สมบูรณ์

๑.๗.๓ เชื่อมโยงข้อมูลความรู้เรื่องการจาริกบุญสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาล มาสู่ การจาริกบุญของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ดำเนินการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นพบ นำเสนอตอบ คำถามงานวิจัยที่ต้องการทราบให้สอดคล้อง สัมพันธ์ เป็นเหตุ เป็นผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ พร้อมเสนอข้อคิดเห็นของผู้วิจัย เพื่อให้เกิดการศึกษาที่ครบถ้วนชัดเจน

๑.๗.๔ สรุปผลการศึกษาและเสนอแนะ จัดพิมพ์รูปเล่ม เสนอให้บัณฑิตวิทยาลัย ตรวจสอบความถูกต้อง เสนออนุมัติ เพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาวิจัยต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบและนำเสนอความเป็นมาของการจาริกบุญในพระพุทธศาสนาสมัย พุทธกาลและหลังพุทธกาล

๑.๘.๒ ได้ทราบและนำเสนอการสืบทอดการจาริกบุญของชาวพุทธในประเทศไทย